

ments, the remake is preserved, however, the elements of opposite paradigms are differently located relative to each other. So, their alternation is not sequential, but chaotic, or the elements of one paradigm are extremely rare with respect to the number of elements of another. Thus, the general principle of paradigm configuration is preserved, however, the ways of implementing this principle are significantly different. **Findings.** While maintaining the basic paradigms of the primary text and the basic principle of their configuration, the remake transforms the paradigms themselves and specific configuration elements. Due to such transformations, the ideas of the primary text can change significantly up to the inversion of the original intent of the primary text. **The practical application** of the research results consists in the ability to identify the essential features of secondary texts of various types, to more clearly outline the boundaries between them.

Key words: remake, primary text, paradigm, intertextuality, A. P. Chekhov, V. S. Tokareva, D. I. Rubina.

Статтю отримано 10.05.2020 р.

<http://dx.doi.org/10.18524/2307-4558.2020.33.206536>

УДК 811.161.2'373.46'374:72«18/19»

ДУМАНСЬКА Лариса Борисівна,

старший викладач кафедри мовної підготовки ЦПС для зарубіжних країн Одеської державної академії будівництва та архітектури; вул. Дідріхсона, 4, м. Одеса, 65029, Україна; +38 098 3005423; e-mail: dumanskaularisa@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-0933-4360

СТЕПАНЮК Галина Миколаївна,

приват-доцент кафедри мовної підготовки ЦПС для зарубіжних країн Одеської державної академії будівництва та архітектури; вул. Дідріхсона, 4, м. Одеса, 65029, Україна; +38 097 2706963; e-mail: user35524@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3911-641X

ФІКСАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ АРХІТЕКТУРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛАХ ХІХ–ПОЧ. ХХ СТ.

Анотація. *Метою* цього наукового дослідження є аналіз відображення архітектурної лексики в українських лексикографічних джерелах ХІХ — поч. ХХ ст. *Вибір теми* дослідження зумовлений практичними потребами суспільства, оскільки термінологія архітектури функціонує на сучасному етапі як цілком сформована мікросистема, яка вимагає подальшої роботи над упорядкуванням, стандартизацією та уніфікацією терміноодиниць. Оскільки аналізована термінологія не піддавалася лексикографічному описові, *об'єктом* дослідження стали тлумачні та перекладні, загальні й термінологічні словники ХІХ — поч. ХХ ст. *Предметом* дослідження є українська архітектурна термінологія як одна з підсистем української наукової термінології, зафіксована у словниках ХІХ — поч. ХХ ст. Аналіз досліджуваного матеріалу здійснено переважно описовим *методом*, який реалізовано способами класифікації, лінгвістичного спостереження над функціонуванням термінів у лексикографічних та термінографічних джерелах. Активізація процесу формування української архітектурної термінології припадає на ХІХ — поч. ХХ ст. У цей період досліджувалися як теоретичні, так і прикладні аспекти термінознавства, зокрема створювалися перекладні та тлумачні словники, які фіксували термінологічну та професійну лексику. Зроблено *висновки*, що лексикографічні праці цього періоду є багатим джерелом української архітектурної термінології, цінними пам'ятками української лексикографії етапу зародження та формування, оскільки було вироблено засади мовного планування термінології сфери архітектури. Зібраний та опрацьований матеріал може бути задіяний в укладанні лексикографічних джерел, зокрема термінологічних, у подальшому впорядкуванні сучасної української архітектурної термінології. Це сприятиме підвищенню статусу термінології архітектури в суспільному житті та забезпеченню належного рівня комунікації в цій науково-професійній галузі.

Ключові слова: лексикографія, архітектурний термін, українська архітектурна термінологія, термінографія.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. У сучасній мовознавчій науці спостерігається період активного наукового дослідження формування та розвитку української термінологічної лексики, оскільки терміни є результатом наукового процесу пізнання, фіксації досягнень людства. На формування наукової термінології мають вплив як мовні фактори, так і позамовні, що зумовлено конструюванням цілісної системи інформації носіями мови на певному зрізі історичного розвитку суспільства, станом національної науки, техніки, культури, пошуком нових стратегій, які відповідно відбиваються на розвитку наукової термінології. Сучасні термінологічні студії передбачають вивчення процесів формування, творення та функціонування термінологічних систем, їх уніфікації, опис засобів номінації у відповідних терміносистемах. На особливу увагу заслуговує українська архітектурна термінологія — цілісна терміносистема, що відображає поняття архітектури як невід'ємної частини культури українського народу. Актуальність обраної теми полягає в потребі всебічного аналізу процесу формування української архітектурної термінології, систематизації, уніфікації та опису термінів архітектури, зафіксованих у лексикографічних джерелах, зокрема у словниках ХІХ — поч. ХХ ст.

Аналіз наукових досліджень із зазначеної проблеми. До цього часу українська архітектурна термінологія знайшла відображення в небагатьох наукових працях, у яких досліджено структурно-семантичні особливості німецької архітектурної термінології [4], проведено аналіз лексики сільського будівництва як окремої тематичної групи, розроблено класифікацію українських будівельних термінів даної групи за ознаками номінацій процесів, споруд, деталей [10], розглянуто проблеми функціонування німецько-української термінології в німецьких, австрійських та українських фахових текстах з історії архітектури та містобудування [7]. О. Ф. Кучеренко у своїй статті «Семантична синонімія як чинник розвитку архітектурної термінологічної лексики» доходить висновку, що «архітектурні термінологічні номінації потребують кодифікації у словниках, довідниках, державних стандартизованих документах» [8, с. 58]. Неоднозначність архітектурних термінів, різне їх тлумачення і неточне вживання перешкоджають правильному розумінню суті того чи іншого процесу у сфері архітектури, тому українська архітектурна терміносистема потребує до себе дослідницької уваги як у синхронному зрізі, так і в діахронії.

Формування завдання. Метою наукового дослідження є аналіз української архітектурної лексики, репрезентованої в українських лексикографічних джерелах XIX — поч. XX ст. Оскільки українська архітектурна термінологія не піддавалася лексикографічному описові, об'єктом дослідження стали тлумачні та перекладні, загальні й термінологічні словники XIX — поч. XX ст. Предметом дослідження є українська архітектурна термінологія як одна з підсистем української наукової термінології, зафіксована у словниках XIX — поч. XX ст.

Виклад основного матеріалу. За своїм складом українська архітектурна термінологія (далі — УАТ) неоднорідна з погляду походження, оскільки її формування відбувалося в контексті європейських мов, що впливали на становлення УАТ у різні періоди розвитку. До складу аналізованої терміносистеми входять загальнонаукова, загальнотехнічна, власне архітектурна лексика та лексика різних видів мистецтва, зафіксована не лише в спеціальних, а й загальномовних словниках. Таким чином, системність архітектурних термінів підпорядковується, з одного боку, внутрішнім закономірностям загальномовної лексичної системи і вступає у відношення з нею як частина цілого, а з другого — відбиває структуру понять архітектурної сфери, що описується цими термінами.

Ключовими поняттями УАТ є лексеми *архітектор*, *архітектур*. Термін *архітектор* (уперше зустрічається у Памви Беринди в 1627 р.) запозичений через німецьку або голландську від пізньолатинського *architector* (за аналогією до *sculptor*, *pictor*). Також зустрічається термін *архітект*, який уперше зафіксовано в 1712 р., ймовірно запозичено з німецької мови *Architekt*. Давньоруська мова фіксує термін *архитекторъ* (*строитель*) прямо з грец. ἀρχιτέκτων. Термін *архітектур* (зафіксовано 1705 р. у Ф. Прокоповича) запозичений українською мовою з польської (*architektura*) від латинського — *architectura*, у яку, в свою чергу, потрапив з грецької мови (від. грец. ἀρχιτέκτων — будівничий) [15, с. 91].

Як відомо, формування національної наукової термінології — складний довготривалий процес, який насамперед залежить від того, наскільки широким є функційне та суспільне поле конкретної національної мови, виміри її державного застосування. Важливу роль також відіграють тенденції загального розвитку національної мови, рівень розвитку певної галузі, соціальні та суспільно-політичні умови.

Активне формування УАТ, як і більшості термінологічних систем, починається у XIX ст. У 1843 р. П. Білецький-Носенко підготував найбільший український словник першої половини XIX ст. «Словарь малороссійскаго, или юго-восточнорусскаго языка», який нараховував понад 20 тисяч слів, перекладених російською мовою. Окрім перекладу та тлумачення слів, у словнику автор подає вказівки на належність слова до певної частини мови, етимологічні довідки та паралелі з інших мов, зокрема з польської та німецької. «Через словниковий матеріал, ілюстрації до нього, тлумачення матеріалу в словнику відбиваються добре відомі автору побут, культура, виробництво і суспільні умови України не тільки початку XIX, але й кінця XVIII ст.» [1, с. 34].

У словнику П. Білецького-Носенка зафіксовано лексеми на позначення архітектурних понять різних лексико-тематичних груп: назви споруд, житлових та господарських будівель, їх комплексів: *башта*, *божниця*, *броварня*, *будинокъ*, *бурса*, *вижа*, *возовня*, *волошня*, *гридниця*, *мовня* (*мовниця*), *цегельня* тощо; назви приміщень: *бабинець*, *вивтаръ*, *ганьки*, *гора*, *почивальня*, *прикоморокъ*, *світлиця*; назви елементів споруд та будівель: *бантина*, *бервено*, *верхъ*, *викно*, *вильчикъ*, *гребень*, *груба*, *дахъ*, *пидвалина*, *полъ*, *помостъ*, *стовпъ*, *стриха*, *шула* тощо; назви елементів міської та сільської забудови: *базар*, *вулиця*, *градаецъ*, *грище*; назви будівельних матеріалів: *валня*, *гонта*, *тартлиця*, *цегла* тощо [1, с. 48–50, 52–53, 58, 62–64, 68, 73–77, 83–84, 94, 103, 105–107, 112, 227, 278, 291, 296, 299, 342–343, 349, 381].

XIX століття в Україні було добою великого національного самоусвідомлення, а в контексті термінознавства — періодом розвитку наукового стилю української мови, оскільки з цього часу починається бурхливий розвиток української термінологічної лексикографії. Цей динамічний розвиток термінографії став можливим завдяки діяльності великої плеяди дослідників: І. Верхратського, В. Левицького, І. Франка, Б. Грінченка, засновників журналу «Основа», «Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка» та ін. НТШ в цей час стало інтелектуальним центром термінознавчих студій,

яке своєю діяльністю забезпечило повноту розвитку та формування української наукової термінології.

Перші спроби систематичної термінологічної роботи в Україні були зроблені на початку 60-х років XIX ст. в Західній Україні. До них можна віднести «Початок до уложення термінології ботанічної руської» І. Гавришкевича, «Словник юридично-політичної термінології: німецько-український», шість випусків «Початки до уложення номенклатури і термінології природописної» І. Верхратського, якого вважають фундатором української термінології. Активізувалося збирання термінологічної лексики на Східній Україні протягом 1870–80-х років, що знайшло відображення у виданні термінологічних словників, друкуванні наукових статей у журналі «Основа» тощо.

Слід відзначити ґрунтовну працю цього періоду «Опыт толкового словаря народной технической терминологии по Полтавской губернии» В. І. Василенка, в якій зібрано та пояснено велику кількість термінів з 25 різних народних промислів і назв процесів, із сільського господарства, хліборобства та ін. На думку В. І. Василенка, «...самое наименование промысловъ, какъ равно техническіе термины не имѣють ничего общаго съ литературными названіями...» [2, с. 60].

Окремого розділу, присвяченого термінам архітектури, словник не містить, проте в розділі «Древодѣліе» автор наводить терміни на позначення елементів і деталей споруд: *сволокъ* — «продольная балка, на которой держится основаніе крыши поперечныхъ балокъ»; *бантыны* — «нѣсколько поперечныхъ перекладинъ на сволокъ»; *ляда* — «отверстіе или окно в надземной части парни» [3, с. 146]. Аналізуючи способи виготовлення вікон, В. І. Василенко фіксує терміни, які використовувалися на позначення елементів вікон: *приголовокъ*, *подолушка*, *слупыкъ*, *лыштовка*, *кватыръка*, *подовжній та попережній брусок*, *шыбка* [3, с. 149]. У розділі «Сельское хозяйство» автор словника подає назви приміщень, елементів та деталей української хати: *чолова стіна*, *причлѣкова стіна*, *напільня стіна*, *сінешна стіна*, *печь*, *прыпечокъ*, *комень*, *грубка*, *дымарь*, *кабыця*, *сволокъ*, *слижі*, *хыжа*, *сіны*, *кімната*, *прыбікъ*, *світлиця* тощо [3, с. 193–195].

Системне відображення архітектурної термінології спостерігається в українських лексикографічних працях від початку XX ст. У цей період визначною подією в українській лексикографії стала поява у Києві чотиритомного «Словаря української мови», упорядником якого став Б. Д. Грінченко. У передмові до словника Б. Д. Грінченко зазначив: «На границе между матеріалами для словаря и словарями всего языка стоятъ опыты спеціальныхъ словарей научныхъ или техническихъ терминовъ» [12, с. 8].

У словнику, окрім суспільно-політичної, була відображена також науково-технічна лексика, яка на час укладання словника була вже досить широко представлена в українській літературній мові. Наприклад: будова — строеніе, зданіе; будування — 1) построеніе, созиданіе, сооруженіе; 2) постройка, строеніе; вежа — 1) башня, 2) тюрьма, заключеніе; башта — башня тощо [12, с. 89, 186–187, 219]. Слід зауважити, що ключову для архітектурної термінології лексему *архітектура* словник не фіксує, проте містить похідний прикметник *архітектурний* та іменники *будівництво* — строительство, архітектура, *будівничий* — строитель, архитекторъ [12, с. 55, 186].

Після проголошення УНР в 1917 р. українська мова стає офіційною мовою законодавства, адміністрації, війська; зростає попит на україномовні лексикографічні праці. Лише в 1918 р. було видано 18 російсько-українських словників, серед яких: «Словник чужих слів, що вживаються в українській мові» З. Пиптенка (1918 р.), «Русско-украинский словарь» Б. Степаненка (1918 р.), «Словник російсько-український» П. і П. Терпилів (1918 р.) та інші.

Оцінюючи якість лексикографічних праць 1918–1920 рр., М. Жовтобрюх зазначав, що майже всі перекладні російсько-українські та українсько-російські словники цього періоду позбавлені жодного наукового значення, окрім двотомного «Російсько-українського словника» С. Іванецького і Ф. Шумлянського, який «обіймав найбільший проти всіх інших тогочасних словників реєстр російських слів, перекладених одним або й кількома українськими відповідниками» [6, с. 41]. Цей словник зафіксував українські відповідники до російських термінів архітектурної сфери різних тематичних груп: *арка* — *арка*, *дуга*, *лука*; *базилика* — *церква*; *балясина* — *баляса*; *известка*, *известь* — *вапно*, *вапна*; *кладовая* — *комора*, *комірка*, *комірчина*, *спіжарня*, *шпихлір*; *колонна* — *колона*, *столб*, *стовп*, *слуп* тощо. У деяких випадках упорядники фіксують два і більше значень окремих термінів з уточненням, наприклад: *балка* — 1) *брус*, (*під стелею*) — *сволокъ*, (*тонкий під стелею*) — *трям*, *трямок*, (*між кроквами*) — *банта*, *бантина*; 2) *балка*. Словник так само, як і попередні словники, не фіксує стрижневу для УАТ лексему *архітектура*: *архитектура* — *будівництво*; *зодчество* — *будівництво*; проте подає українські відповідники *архитектор*, *будівник*, *будівничий* до російського терміна *архитекторъ* [11, с. 13, 14–16, 32, 136, 140, 158, 163].

У 1918 р. при Київському науковому товаристві було засновано Термінологічну комісію, яка мала на меті об'єднати всі гуртки, комісії, окремих осіб, що займалися термінологією, а також створено Орфографічно-термінологічну, або Правописно-термінологічну комісію. Сфера діяльності цієї організації не обмежувалася укладанням та виданням словників, «проводилася велика термінологічна робота різних напрямків: збирання, впорядкування, розроблення теорії терміна» [9, с. 111]. Результатом діяльності Термінологічної комісії стало видання за редакцією Т. Секунди трьох випусків «Технічної термінології» («Статика», «Залізобетон», «Гірництво»). Протягом двох років було утво-

рено 11 підкомісій з різних науково-технічних галузей. 30 травня 1921 р. було створено Інститут української наукової мови Академії Наук, який став центром всієї термінологічної роботи. Окрім природничого, сільськогосподарського відділів, було створено і технічний, до складу якого входила архітектурна секція. Упродовж майже десяти років було укладено та видано близько тридцяти словників з різних галузей науки, техніки, культури. Кожний словник мав підзаголовок «проект», містив українсько-російську та російсько-українську частину з відповідними показниками, до кожного терміна подавався рекомендований варіант, уживані синоніми із зазначенням джерела. Передмови до цих словників інколи виходили за межі інструкцій для користування: у них розповідалося про весь процес укладання словника та подавалися теоретичні установи щодо вдосконалення мовного матеріалу.

Окремо архітектурну термінологію не досліджували, але її вивчення було одним із завдань будівельної секції, тому терміни архітектури увійшли до 18 тому «Матеріалів до української термінології та номенклатури» у «Словник будівельної термінології (проект)» (1930 р.) На думку упорядника словника професора С. Булди, в основу будівельної, в тому числі й архітектурної, термінології значною мірою було покладено примітивну народну термінологію, оскільки не було жодного ґрунтового твору з будівництва, а «такі поодинокі твори, як «Архітектура» Щербаківського, мали характер більш історично-популярний, аніж науково-технічний» [13, с. 5].

«Словник будівельної термінології» проф. С. Булди російсько-український з українсько-російським покажчиком при ньому; охоплює терміни різних галузей будівництва: цивільного та сільського будівництва, опалення та кондиціонування, металевих, кам'яних, залізобетонних і дерев'яних конструкцій (крім мостів), основ та фундаментів, будівельної механіки, дрібних будівельних фахів, номенклатури основних будівельних матеріалів та їх властивостей; деякі терміни з фізики, геодезії, геології, гідротехніки. Значну кількість термінів складає архітектурна термінологія, проте не наводяться терміни на позначення архітектурних стилів, форм, ордерів, скульптурних і ліпних прикрас.

Якщо для якогось поняття бракувало номена або його не пощастило знайти в живій народній мові, то працівники секції користувалися різними методами створення назв. Наприклад, якщо народна мова давала матеріал, його застосовували в технічному розумінні за аналогією з іншими мовами: *ласточкин хвост* (тип врубки) — *Schwalben* — *Schwanz* — *ластівковий хвіст*. Інтернаціональні терміни, які не мали народних відповідників, у словнику наводились без змін або ж фіксувалися з тими фонетичними відмінностями, які наближали їх до української фонетики: *квадра*, *Quader* — *квадер*; *цоколь*, *Sockel* — *скель*; *колонна*, *колоннада*, *Colonne*, *colonnade* — *колона*, *колонада* [13, с. 8].

Принцип творення термінів визначався довільно, тому це призвело до утворення значної кількості штучних архітектурних термінів: *антаблемент* — *надколоння*, *арка* — *лук*, *аудиторія* — *слухальня*, *балка* — *трян* (*балочний* — *трянвий*), *решётка* — *сратняця*, *щепень* — *скалля* (*цегелья*) тощо [13, с. 1, 5, 144, 242]. Більшість таких термінів не закріпились у мові і були замінені відповідно іншими, переважно іншомовними, термінами: *антаблемент*, *арка*, *балка*, *решётка* (*срати*), *щепень* (рідше *скалля*), *аудиторія*. У передмові С. Булда зазначає, що доводилось довго шукати «синонімику для розв'язання терміна європейськими мовами, дошукувати точного його змісту в різних джерелах, добирати українське слово (чи й кілька слів) живої мови, що найбільше передає зміст терміна, і творити проекти українського терміна, які потім ішли на розгляд широкого пленуму Секції, редакторської та філологічної колегії» [13, с. 9].

Під час системного дослідження УАТ було виявлено, що на поняттєвому рівні архітектурні терміни, що увійшли до «Словника будівельної термінології» С. Булди, розподіляються в певному порядку — будується предметно-тематична класифікація, результатом якої є об'єднання термінів у тематичні групи [5]. У такий спосіб системність досліджуваної термінології відображає усталену систему архітектури як науки, її внутрішню деталізацію на менш об'ємні галузі. Зокрема, у словнику зафіксовано значну кількість українських архітектурних термінів на позначення назв деталей, елементів споруд і будівель: *антресоля*, *апареля*, *бал'яса*, *б'лок*, *викруження*, *заглибина*, *закрутень*, *лук*, *обаніл*, *трян* тощо; найменувань споруд, будівель, окремих приміщень: *ангар*, *галерія*, *санок*, *комора*, *слухальня*, *хлібниця* тощо; назв будівельних матеріалів: *альябастр*, *лимпач*, *скалля*, *текстура*, *цегелья* тощо [13].

«Словник будівельної термінології» С. Булди багатий на синоніми, які наводяться поряд у словникових статтях у дужках, проте, слід зазначити, що першим фіксується слово з народної живої мови: *ажурный* — *прозорчастий* (*прозористий*), *ажурний*, *дірчатий*, *мережчатий*); *амбар* — *комора* (*амбар*, *шпихльр*, *житовня*, *гамазей*); *амбразура* — *заглибина* (*амбразура*) тощо [13].

Архітектурні терміни-слова, що увійшли до словника, часто стають основою для творення терміносполучень, причому кількісний склад спеціальної номінації та її поняттєвий обсяг перебувають в обернено-пропорційній залежності. Наприклад, на основі терміна *лук* (*арка*) утворено значну кількість двокомпонентних термінологічних словосполучень, які є вищим ступенем системної родо-видової ієрархії і зумовлені конкретизацією понять. Найчастіше такі терміносполучення мають модель «прикметник (дієприкметник) + іменник»: *лук арабський* (*безрозп'ярний*, *брусовий*, *подвійний*, *підвищений*, *гнутий*, *готичний*, *двосхилий*, *кільчатий*, *консольний*, *мавританський*, *кількатий*, *віконний*, *лапатий*, *коловий*, *чоловий* тощо) [13, с. 2].

Висновки. Активне термінографування XIX — поч. XX ст. сприяло розвитку національної науково-технічної термінології взагалі й архітектурної зокрема. Таким чином, можна зробити висновки, що лексикографічні праці цього періоду є багатим джерелом української архітектурної термінології, цінними пам'ятками української лексикографії етапу зародження та формування, оскільки було вироблено засади мовного планування термінології сфери архітектури. Термінологічні словники, видані в різні історичні часи, на відміну від загальнонавчаних, по-різному фіксують інноваційні зміни термінологічного фонду, тому на кожному історичному етапі розвитку термінології системи архітектури потрібно виокремлювати новітні характерні зміни в семантиці термінів, в структурі терміноодиноць, що її організують. Теоретична і практична спадщина термінологічних надбань XIX — поч. XX ст. увійшла до активного наукового обігу в Україні й використовується в сучасному українському термінознавстві. Зібраний і опрацьований матеріал може бути задіяний при укладанні лексикографічних джерел, зокрема термінологічних, подальшому упорядкуванні сучасної УАТ, що сприятиме підвищенню статусу термінології архітектури в суспільному житті та забезпеченню належного рівня комунікації в цій науково-професійній галузі.

Вважаємо **перспективним** подальше дослідження української архітектурної термінології, яку зафіксовано у словниках 30–60-х рр. XX ст.

Література

1. Білецький-Носенко П. П. Словник української мови / підг. до вид. В. В. Німчук. Київ : Наукова думка, 1966. 421 с.
2. Василенко В. И. К вопросу о толковом словаре украинской народной терминологии. *Сборник Харьковского историко-филологического общества : в 13 т.* Харьков, 1902. Т. 2. Ч. 1–2. С. 59–71.
3. Василенко В. И. Опыт толкового словаря народной технической терминологии по Полтавской губернии. Харьков, 1902. 80 с.
4. Волощук В. І. Структурно-семантичні особливості німецької архітектурної термінології та способи їх перекладу. *Філологічні трактати*. Суми : Сумський державний університет, 2017. Т. 9. № 1. С. 30–37.
5. Думанська Л. Особливості архітектурних термінів (на матеріалі «Словника будівельної термінології» С. Булди. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. Сер. *Проблеми української термінології*. Львів, 2008. № 620. С. 133–135.
6. Жовтобрюх М. А. Нарис історії українського радянського мовознавства (1918–1941). Київ : Наукова думка, 1991. 260 с.
7. Задорожний В., Петришин Г. До питання німецько-української термінології з історії архітектури та містобудування. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. Сер. *Проблеми української термінології*. Львів, 2008. № 620. С. 136–138.
8. Кучеренко О. Ф. Семантична синонімія як чинник розвитку архітектурної термінологічної лексики. *Проблеми загального і слов'язького мовознавства*. Дніпро : ДНУ імені О. Гончара, 2019. № 3. С. 54–59.
9. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство : підручник. Львів : Світ, 1994. 216 с.
10. Присяжнюк В. З. Лексика сільського строительства в українском языке : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Киев, 1981. 17 с.
11. Російсько-український словник / укл. С. Іваницький, Ф. Шумлянський. Київ : Обереги, 2006. 528 с.
12. Словарь українського языка : у 4 т. / за ред. Б. Грінченка. Київ, 1907. Т. 1. 494 с.
13. Словник будівельної термінології (проект) : матеріали до української термінології та номенклатури / укл. С. Булда. Харків–Київ : Держ. вид-во України, 1930. Т. XVII. 255 с.
14. Степанов Є. М. Українські запозичення в лексиці та фразеології російського мовлення Одеси. *Одеський лінгвістичний вісник : наук.-практ. журнал*. Одеса : НУ ОЮА, 2015. Вип. 6. Т. 1. С. 99–104.
15. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. Москва : Прогресс, 1986. Т. 1. 576 с.

References

1. Biletskyi-Nosenko, P. P. (1966), *Dictionary of the Ukrainian Language [Slovyk ukrainskoyi movy]*, Nimchuk, V. V., ed., Naukova dumka publishing house, Kyiv, 421 p.
2. Vasilenko, V. I. (1902), «With Regard to the Issue of the Lexicon of Ukrainian Popular Terminology», *Collection of Kharkov Historical and Philological Society : in 13 vols.* [«K voprosu o tolkovom slovare ukrainskoy narodnoy terminologii»], *Sbornik Khar'kovskogo istoriko-filologicheskogo obshchestva : v 13 t.*, Kharkov, vol. 2, part 1–2, pp. 59–71.
3. Vasilenko, V. I. (1902), *The experience of the explanatory dictionary of folk technical terminology in the Poltava province [Opyt tolkovogo slovarya narodnoy tekhnicheskoy iterminologii po Poltavskoy gubernii]*, Kharkov, 80 p.
4. Voloschuk, V. I. (2017), «Structural-semantic peculiarities of German architectural terminology and ways of their translation», *Filologični traktati* [«Struktorno-semantichni osoblyvosti nimetskoj arkhitekturnoi terminologii ta sposoby yikh perekladu»], *Filologični traktaty*, Sumy State University Press, Sumy, vol. 9, No. 1, pp. 30–37.
5. Dumanska, L. B. (2008), «Features of architectural terms (on the material of the «Dictionary of construction terminology» by S. Bulda)», *Journal of Lviv Polytechnic National University, Series Problems of Ukrainian Terminology* [«Osoblyvosti arkhitekturnykh terminiv (na materialy «Slovyka budivel'noy terminolohiyi» S. Buldy)»], *Visnyk natsionalnoho Universytetu «Lvivska politekhnika»*, Ser. *Problemy ukrainskoi terminologii*, Lviv, vol. 620, pp. 133–135.
6. Zhovtobriukh, M. A. (1991), *The Essay on the History of Ukrainian Soviet linguistics (1918–1941) [Narys istorii ukrainskoho radianskoho movoznavstva (1918–1941)]*, Naukova dumka publishing house, Kyiv, 260 p.
7. Zadorozhnyi, V., Petryshyn, H. (2008), «To the issue of the German-Ukrainian terminology of the Architecture History and Urban Development», *Journal of Lviv Polytechnic National University, Series Problems of Ukrainian Termi-*

nology [«Do pytannya nimetsko-ukrainskoi terminologii z istorii arkhitektury ta mistobuduvannia», *Visnyk natsionalnoho Universytetu «Lvivska politekhnika»*, Ser. *Problemy ukrainskoi terminologii*], Lviv, vol. 620, pp. 136–138.

8. Kucherenko, O. F. (2019), «Semantical Synonymy as a factor of the development of architectural terminology lexis», *Problems of General and Slavic Linguistics* [«Semantychna synonimiya yak chynnyk rozvytku arkhitekturnoi terminologichnoi leksyky», *Problemy zahalnoho i slovyanskoho movoznavstva*], Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, No. 3, pp. 54–59.

9. Panko, T. I., Kochan, I. M., Matsiuk, G. P. (1994), *The Ukrainian Terminology tutorial* [*Ukrainske terminoznavstvo : pidruchnyk*], Svit publishing house, Lviv, 216 p.

10. Prisyazhnyuk, V. Z. (1981), *The Lexis of the Rural Development in the Ukrainian language : Author's thesis* [*Leksika sel'skogo stroitelstva v ukrainskom yazyke : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.01*], Kiev, 17 p.

11. Ivanytskyy, S., Shumlyansky, F., eds. (2006), *Russian-Ukrainian Dictionary* [*Rosiysko-ukrainskyi slovnyk*], Oberehy, Kyiv, 528 p.

12. Hrinchenko, B., ed. (1907), *The Dictionary of the Ukrainian Language : in 4 vols.* [Slovar ukrainskoho yazyka : u 4 t.], Kyiv, vol. 1, 494 p.

13. Bulda, S., ed., comp. (1930), *The Lexicon of Construction Terminology (draft) : the materials related to the Ukrainian terminology and nomenclature* [*Slovnnyk budivelnoyi terminolohiyi (proyekt) : materiyaly do ukrayinskoyi terminolohiyi ta nomenklyatury*], State publ. house of Ukraine, Kharkiv & Kyiv, vol. XVII, 255 p.

14. Stepanov, Ie. N. (2015), «Ukrainian borrowings in the vocabulary and phraseology of the Russian speech of Odessa», *Odessa Linguistic Journal* [«Ukrayinski zapozychennya v leksytsi ta frazeolohiyi rosiyskoho movlennya Odesy», *Odeskyi lnhvistychnyi visnyk : nauk.-prakt. zhurnal*], National University «Odessa Law Academy» Press, Odessa, no. 6, vol. 1, pp. 99–104.

15. Vasmer, M. (1986), *Etymology dictionary of the Russian Language : in 4 vols.* [*Etimologicheskii slovar' russkogo yazyka : v 4 t.*], Progress publishing house, Moscow, vol. 1, 576 p.

ДУМАНСКАЯ Лариса Борисовна,

старший преподаватель кафедры языковой подготовки ЦПС для зарубежных стран Одесской государственной академии строительства и архитектуры; ул. Дидрихсона, 4, г. Одесса, 65029, Украина; тел.: +38 098 3005423; e-mail: dumanskayalarisa@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-0933-4360

СТЕПАНЮК Галина Николаевна,

приват-доцент кафедры языковой подготовки ЦПС для зарубежных стран Одесской государственной академии строительства и архитектуры; ул. Дидрихсона, 4, г. Одесса, 65029, Украина; тел.: +38 097 2706963; e-mail: user35524@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3911-641X.

ФИКСАЦИЯ УКРАИНСКОЙ АРХИТЕКТУРНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКАХ XIX — НАЧ. XX СТ.

Аннотация. *Целью* данного исследования является анализ отображения архитектурной лексики в украинских лексикографических источниках XIX — нач. XX в. *Выбор темы* исследования обусловлен практическими потребностями общества, поскольку терминология архитектуры функционирует на современном этапе как вполне сформированная микросистема, которая требует дальнейшей работы над упорядочением, стандартизацией и унификацией терминов. Поскольку рассматриваемая терминология не подвергалась лексикографическому описанию, *объектом* исследования стали толковые и переводные, общие и терминологические словари XIX — нач. XX в. *Предметом* исследования является украинская архитектурная терминология как одна из подсистем украинской научной терминологии, зафиксированная в словарях XIX — нач. XX в. Анализ исследуемого материала осуществлён преимущественно описательным *методом*, который реализован способами классификации, лингвистического наблюдения над функционированием терминов в лексикографических и терминографических источниках. Активизация процесса формирования украинской архитектурной терминологии приходится на XIX — нач. XX в. В этот период исследовались как теоретические, так и прикладные аспекты терминоведения, в частности создавались переводные и толковые словари, которые фиксировали терминологическую и профессиональную лексику. Таким образом, можно сделать *вывод*, что лексикографические работы этого периода являются богатым источником украинской архитектурной терминологии, ценными памятниками украинской лексикографии этапа зарождения и формирования, поскольку закладывали основы языкового планирования терминологии архитектуры. *Практическая ценность результатов* исследования заключается в том, что собранный и обработанный материал может быть использован при составлении терминологических словарей, в дальнейшем упорядочении современной архитектурной терминологии, что будет способствовать повышению статуса терминологии архитектуры в общественной жизни и обеспечению надлежащего уровня коммуникации в данной научно-профессиональной сфере.

Ключевые слова: лексикография, архитектурный термин, украинская архитектурная терминология, терминография.

Larysa B. DUMANSKA,

Senior lecturer of the department of CTS for foreign countries, Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture; 4, Didrikhsona str., Odessa, 65029, Ukraine; tel.: +38 098 3005423; e-mail: dymanskayalarisa@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-0933-4360

Galyna M. STEPANIUK,

privat-docent of the department of CTS for foreign countries, Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture; 4, Didrikhsona str., Odessa, 65029, Ukraine; tel.: +38 097 2706963; e-mail: user35524@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3911-641X

FIXATION OF UKRAINIAN ARCHITECTURAL TERMINOLOGY IN THE LEXICOGRAPHICAL SOURCES OF XIX — BEG. XX CENT.

Summary. The *purpose* of the scientific study is to analyze the reflection of the architectural lexicon in the Ukrainian lexicographical sources of XIX — beg. XX cent. The *choice* of the *topic* of our studies stipulated by practical needs of the society, since the architectural terminology functioning at the current stage is a completely formed microsystem, requiring further development of regularization, standardization and unification of the terminology items. Considering the fact that the analyzed terminology was not the subject to lexicographical description, the *object* of studies focused on lexicons, translation dictionaries, uniform and terminology dictionaries of XIX — beginning of the XX century. The *subject matter* of studies the Ukrainian architectural terminology as a subsystem of the Ukrainian scientific terminology, fixated in dictionaries of XIX — beg. XX c. Analysis of the investigated material is performed mainly by descriptive *method*, conducted by means of classification, linguistic observation of terms functioning in lexicographical and terminographical sources. Enhancement of the process of formation of the Ukrainian architectural terminology is set on XIX — beg. XX c. Both theoretical and applied aspects of the terminology science were investigated in this period, in particular translation dictionaries and lexicons fixating terminological and professional lexis were created. Therefore, a *conclusion* can be made that the lexicographical papers of the period are the rich source of the Ukrainian architectural terminology, valuable pieces of heritage of the Ukrainian lexicography at the stage of its emergence and formation, for the framework of the terminology language planning of the architectural field was developed. The collected and processed material can be involved in the process of compilation of lexicographical sources, specifically terminological, further regularization of modern Ukrainian architectural terminology, thus contributing to strengthening the status of architectural terminology in social life and to providing appropriate level of communication in particular scientific professional sphere.

Key words: lexicography, architectural term, Ukrainian architectural terminology, terminography.

Статтю отримано 3.05.2020 р.

<http://dx.doi.org/10.18524/2307-4558.2020.33.206541>

УДК 811.161.2'373.612'42:070.41

ПОПКОВА Оксана Анатоліївна,

аспірантка кафедри української мови Херсонського державного університету; вул. Університетська, 27, м. Херсон, 73000, Україна; тел.: +38 095 5501230; e-mail: popkova-oxana@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-0794-8959

СУЧАСНИЙ ГАЗЕТНИЙ ДИСКУРС ЯК СФЕРА ОБ'ЄКТИВАЦІЇ СКЛАДНИХ СЛІВ

Анотація. У представленій статті проаналізовано роль сучасного газетного дискурсу у збагаченні лексичного складу мови засобів масової інформації складними словами, описано особливості функціонування складних слів у газетно-публіцистичному контексті. **Мета** дослідження — проаналізувати сучасний газетний дискурс з огляду збагачення та поповнення лексичного складу мови складними словами, а також описати особливості функціонування складних слів на матеріалі відомих усеукраїнських газет за 2015–2020 рр. **Об'єктом** дослідження є газетно-публіцистичні тексти як головний чинник поповнення та оновлення української лексики. **Предметом** вивчення є потенціал складних слів у текстах сучасних газет. **Матеріал** дослідження вибрано з відомих усеукраїнських газет за період 2015–2020 рр. **Результати** аналізу особливостей функціонування складних лексичних одиниць у сучасному газетному дискурсі уможливають зробити наступні **висновки:** у сучасному газетному дискурсі фіксуємо чималу кількість складних лексем, що зумовлено основним призначенням ЗМІ — швидко реагувати на злободенні події, процеси, факти сучасності; складні слова використовують досить часто із різною стилістичною метою; вони дають змогу створювати комунікативно-прагматичний ефект, тобто через вплив на читача викликати відповідну реакцію у реципієнта, зменшуючи цим самим складність мовного виразу і водночас збільшити кількість повідомлюваної інформації; основними функціями газетного дискурсу є інформування та вплив на реципієнта за допомогою мовних засобів. У перспективі дослідження убачаємо вивчення стилістичного та комунікативно-прагматичного потенціалу складних слів у різних жанрах газетного дискурсу.

Ключові слова: мова газети, мовна економія, сучасний газетний дискурс, складні слова.